

EŞİKTE

**DR. ÖĞR. GÖR.
ÇİGDEM GÜREL AĞIR**

Vehbi Bey Caddesi'nde***Mekân, Bellek ve Zaman Üzerine***

Sabahın ilk saatleri, Aksaray'ın üzerinden henüz kalkmamış o ağır sessizlik içinde, Vehbi Bey Caddesi kendini farklı bir dille gösterir. Gürültü henüz birikmemiştir; kalabalık ise dağılmamış, ama daha toplanmamıştır da. Geriye yalnızca taşın sesi, boşluğun ağırlığı ve zamanın o tanıdık ama adı konulmamış hâli kalır. Cadde, tarihi anlatmaz bu vakitlerde; onu usulca fısıldar. Aynı güzergâh üzerinde haftalarca yürünür; yapılar tekrar eder, cepheler tanıdıklaşır, adımlar alışkanlığa dönüşür. Ancak zamanla

fark edilir ki görülen şey değişmektedir. Değişen, mekânın kendisi değil; ona bakan kişinin içindeki histir. Çünkü mekân, yalnızca bakıldığında değil, içinde vakit geçirildikçe açığa çıkar. Eşikler, kapılar, daralan ve genişleyen boşluklar; hepsi kendi ritmi içinde konuşur. Bu ritmi duymak için yavaşlamak, belki de durmak gerekir.

Paşa Hamamı

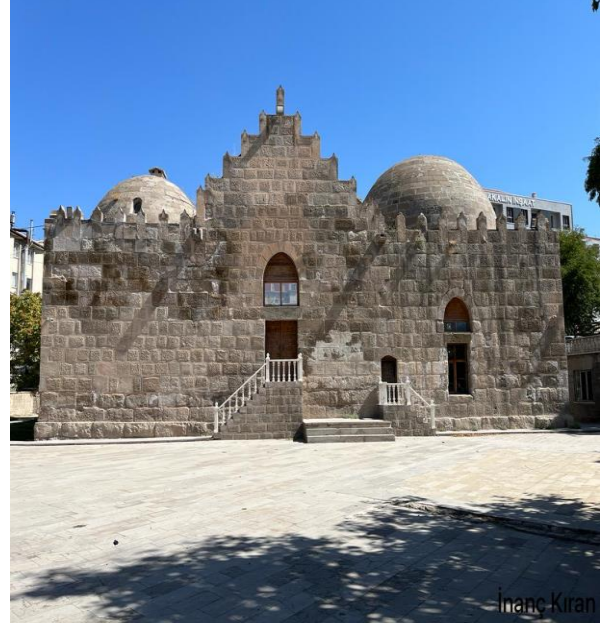
Zinciriye Medresesi, caddenin en ağırbaşlı noktasında durur. Taşını yosun tutmamış olsa da zaman içine sinmiştir. Ses yoktur ama bir ağırlık vardır; insanın üzerinde kalan türden. Paşa Hamamı ise geçmişin sıcaklığını hâlâ yüzeyinde taşır — yıkılmış buharın, dökülen suyun, yarım kalmış bir sohbetin kalıntısı gibi. Bu yapılar yalnızca ayakta kalmış fiziksel varlıklar değildir; zamanın farklı biçimlerde biriktiği katmanlardır.

Cadde üzerinde yürürken, eskilerin sokak kültürüne dair izlere de rastlanır: bir kapının önünde durmak, bir selamla karşılık bulmak, kısa bir sohbetle gündeliğin akışının kırılması. Bunlar büyük anlar değildir; tam tersine, o kadar küçüktür ki dikkat edilmezse kayıp giderler. Oysa kentin görünmeyen sürekliliğini kuran da bu küçük ama güçlü anlardır. Richard Sennett'in deyişiyle, kamusal alan yalnızca fiziksel bir uzam değil, "insanların birbirini gördüğü ve görüldüğü bir karşılaşma zemini"dir.

"Mekânın anlamı, içinden geçenlerin birbirine dokunduğu anlarda tamamlanır."

— Richard Sennett

Bu sürekliliğin en canlı karşılıklarından biri, Mustafa Fırat Gül hocanın varlığıdır. Hoca, Azmi Milli Un Fabrikası'nın yanı başında konumlanan Kent Arşivi'nin yaşayan hafızasıdır — ve bu rastlantı değil, bir tür anlam örgüsüdür. Fabrika dışarıdan külesiyle, suskunluğuyla konuşurken; arşiv içeriden konuşur: belgelerle, fotoğraflarla, bir şehrin kendine bıraktığı izlerle. Oraya gelenler yalnızca bir bina gezmez; Aksaray'ın katmanlarına iner. Ve bu katmanları açan kişi çoğu zaman bizzat hocanın kendisidir.

Zinciriye Medresesi

Caddeden geçenlerin çoğu, o kapıya uğramadan geçmez. Orada yalnızca bir ziyaret gerçekleşmez; daha çok bir hatırlama, bir paylaşma, bir duraksama yaşanır. Hocanın ve Nihal Hanım'ın misafirperverliği, mekânı fiziksel sınırlarının ötesine taşır. Böylece fabrika ve arşiv, birbirinden yalnızca birkaç adım uzakta durarak tek bir şeyi anlatır: hafıza, yalnızca yapılarda değil, onu canlı tutan insanlarda da varlığını sürdürür.

Azmi Milli Un Fabrikası, yükselen duvarlarıyla caddenin geri kalanından ayrılır — külesiyle, ölçeğiyle, taşıdığı ağır suskunlukla. Bu yapı yalnızca bir işlevin ürünü değildir; aynı zamanda bir düzenin, bir disiplinin, belki de bir çağın mekânsal ifadesidir. Yanı başında arşiv durmasaydı, belki de bu duvarların nereye ait olduğu sorusu yanıtızsız kalacaktı. Oysa şimdi ikisi birlikte var olur: biri duvarıyla, diğeri belgesiyle. Burada yürüyen herkes aynı şeyi görüp görmez; ancak bazı yapılar yalnızca bakıldığında değil, önünde durulduğunda anlaşılır. Fabrika, karşısında duran kişiyi yavaşlatır. Bakmaya değil, beklemeye davet eder.

Azmi Milli Un Fabrikası

Tam da burada, mekânın insan üzerindeki görünmez etkisi hissedilmeye başlar. Juhani Pallasmaa, Tenin Gözleri'nde mimari deneyimin gözden önce bedende kurulduğunu söyler; görme duyusu mekânı kaydeder, ama hissetmek onu anlamlı kılar. Hareketin içinde kurulan algı ile durma hâlinde açığa çıkan derinlik aynı değildir. Cadde üzerinde akan bir ritim vardır; fabrikanın önünde ise zaman yoğunlaşır, genişler, bambaşka bir ağırlık kazanır.

“Mimari mekân, yaşayan bir beden tarafından deneyimlenir; bu beden bir göz değil, bütün bir varoluştur.”

— Juhani Pallasmaa, Tenin Gözleri

Christian Norberg-Schulz'un “yerin ruhu” — genius loci — kavramı burada başka bir anlam kazanır. Çünkü ruh, tek bir yapıya ait değildir; cadde boyunca dağılır, bazı noktalarda yoğunlaşır, sonra yeniden akışa karışır. Medresenin sessizliğinde Selçuklu konuşur;

hamamın taşında Osmanlı nefes alır; fabrikanın yükselen duvarlarında ve arşivin belgeli raflarında Cumhuriyet'in dili duyulur. Üç ayrı çağ, aynı cadde üzerinde, birbirinin sözünü kesmeden yan yana var olur. Bu, Aksaray'ın tarihsel şans olduğu kadar, Vehbi Bey Caddesi'nin sessiz mucizesidir.

Caddenin sonunda, tüm bu yürüyüşü sessizce bekleyen bir yapı vardır: Ulu Cami. Selçuklu mirasının Aksaray'daki en köklü tanığı olarak cami, güzergâhın kapanışında değil, tamamlanışında durur. Yürüyüş boyunca biriken her şey — taşın sesi, arşivin belleği, eşiklerin daveti, çağların katmanlı birikimi — burada kısa bir duraksayıya dönüşür. Ulu Cami selamlar; ama kibarca, yüksek sesle değil. Tıpkı caddenin kendisi gibi: söylediğini bağırmasın, fısıldar.

Ulu Cami

Bu nedenle Vehbi Bey Caddesi yalnızca bir güzergâh değildir. Selçuklu'dan Cumhuriyet'e uzanan, taştan insana geçen, bireysel bellekle kentsel hafızanın iç içe geçtiği; içinde yürüdükçe açılan, duruldukça derinleşen bir deneyimdir. Ve belki de tam bu yüzden, Aksaray'ın içinde en çok hissedilen yerlerden biridir. Çünkü bazı mekânlar görülmez — dinlenir. Bazı caddeler geçilmez — okunur. Ve bu eski damar, sabahın o sessiz saatinde, henüz tamamlanmamış bir hikâyeye anlatmayı sürdürür.